

УЛИСАНИ В СТРЕМЕЖА ВСЕКИ ДА СЕ ХВАНЕ ЗА СОБСТВЕНОТО СИ ДЪРВО, НЕ ВИДЯХМЕ КАК ИЗЧЕЗНА ГОРАТА

*Член-кореспондент проф. Иван Илчев,
ректор на Софийския университет
„Св. Климент Охридски“:*

– Г-н Ректор, какво послание отправя към обществото 125-годишното българско висше национално училище?

– Посланието ни е закодирано в девиза, който избрахме за 125-годишния юбилей. За разлика от предишния – 120-годишния, решихме, че този път много по-подходящо за нашето време е „Знанието прави силата“.

Това според мен трябва да се осъзнае от обществото, от властта, от медиите.

Дори не можем да говорим, че посланието ни е закодирано. За една относително малка държава, каквато е нашата, най-голямото ѝ богатство е интелектът. Държави, които през последните десетилетия заложиха на интелекта и на знанието, направиха огромен скок напред. Някои от тях са по-малки от България – Финландия и Сингапур. Други са по-големи, например Корея. А в момента и Бразилия върви по този път. Техният опит показва, че за 20–30 години обществото може да се промени. При относителната липса на природни ресурси в нашата държава това, на което трябва да заложим, е един интелигентен, квалифициран, образован българин, когото медиите да не убеждават, че за него няма бъдеще в България. Българин, който ще остане в България и ще работи за България.

– В юбилейния календар на Алма матер фигурира Третият международен конгрес по българистика. Вие сте начело на Организационния комитет. Много историци са сред инициаторите. Доколко история и роден език вървят ръка за ръка?

– Те винаги са заедно. И това единство е сред основните темели на националната идентичност.

В процесите, които в момента текат в Европа и в света – процеси на глобализация, в които няма нищо лошо, стига да не се прекалява, ние сме много силни, за съжаление, в безкритичното възприемане на чужди модели. Било то в идеологията, било то в политиката, в икономиката и още по-жалко – в културата.

Наред с глобализацията разумните държави утвърждават своето изконно национално начало. Веднага се сещам за политиките, водени от Франция, Германия, Италия.

За България подобно поведение е изключително важно. Да не говорим, че се намираме на Балканите, които в някои отношения вървят с около 150–200 години след Европа. Тук все още разрешаваме национално дразги, които в Европа, повече или по-малко, са се уталожили преди 70–80, че и повече години.

– Вашето послание към организаторите и участниците в Конгреса.

– Колегите, които очакваме, са от цял свят – от 37 държави. Много от тях не се познават. В последните години най-бърз напредък има там, където научните изследвания стъпват на интердисциплинарността. Конгресът е добра възможност да се срещнат учените. Да осъществят контакти помежду си. Да се усетят като част от една общност, макар и неформална, но обединена от интереса към България.

Имаше много голяма група от учени, които се интересуваха от България и активно работеха за нея.

През последните 25 години, улисани в нашите дребни ежби, които след сто години в книгите на историците ще останат като бележки под линия, изпогубихме важните неща.

Сред тях са и тези приятели на България. В стремежа си всеки да се хване за собственото си дърво, не видяхме как изчезна гората.

– Специалист по нова и най-нова история, наричате Балканската и Сръбската война два върха в националното ни себепознание, но добавяте „за съжаление“. Какви върхове бихте искали да имаме в нашата история?

– Ние имаме и други върхове, но за съжаление, те не са толкова признати. Просто не ги осъзнаваме.

Не обичам израза „военно изкуство“. Не виждам никакво изкуство в умението да забиеш щика в корема на врага си, да го завъртиш и да навиеш червата около щика. Това не е никакво изкуство за мен. Така че не смятам, че войната има място сред постиженията. Независимо от това, че тези две войни са в защита на българския национален идеал.

Та като говорим за други върхове, имам предвид например взрива от творческа енергия през Българското възрождане. За 20 години приблизително – от

края на Кримската война до Освобождението, българите в духовно отношение постигат повече, отколкото сърбите са направили през 70 години свободно съществуване по това време. Гърците – също.

Благодарение на тази творческа енергия през Възраждането България започва пътя си на самостоятелно съществуване с по-висок процент образовано население, отколкото свободна Сърбия или свободна Гърция.

Това за мен е връх! Защото този връх полага основите на бързото развитие на България след 1878 г. – критикувано и обругавано от съвременниците, както обикновено се случва. Развитие, което позволява на България в началото на XX в. да израства с изпреварващи темпове в сравнение с околните държави и да положи основата, хайде да кажем, на другия връх – Балканската война.

– А някаква препратка към сегашното съотношение и място на България спрямо държавите, които са с нас, но преди нас?

– Битува една легенда. Някой беше убедил неколцина депутати преди 15-ина години, че в навечерието на Втората световна война България била на седмо място в Европа по развитие. Това няма нищо общо с истината. Ние сме тръгнали от една изключително ниска изходна точка. България винаги е била сред последните по икономическо развитие държави на Европа. Целият регион на Югоизток от Хърватия е бил на последно място в Европа.

Причините са много. Историци, икономисти ги търсят в климатичните условия, в природните богатства. Стигат до манталитет и тип религия. По-важното е, че причините са много и ние сме осъдени да догонваме. Винаги да догонваме другите – в икономическо отношение, в образованието, в науката.

И не че го няма интелекта в България. Има го. Само че ние, българите, сме индивидуални играчи на полето на състезанието на интелекта. Българи са Юлия Кръстева, Джон Атанасов, Жул Паскен, Елиас Канети. Последния, не знам защо, винаги се страхуваме да го обявим за български писател. Винаги извинително казваме еврейски, австрийски писател, роден в Русе. Но ако надникнем в големите световни енциклопедии, в тях пише, че Елиас Канети е български писател, роден в Русе, преселил се в Австрия и т.н.

Имаме с какво да се похвалим като индивиди. Но много по-трудно работим като екип, като колектив. Може би причината се крие в националния характер.

Изчел съм книгите на десетки, вероятно стотици европейци, минали през Балканите през XIX век. Противно на нашата мила представа за предците ни като изключително гостоприемни, приятни хора, сравнението, което тези автори правят със съседите ни – сърбите, гърците, румънците, не е в наша полза. Смятат, че българите са много интровертни, индивидуалисти, пазят чувствата си, не се разкриват лесно пред другите. Има го това нещо в националния ни характер.

– Макар и осъдени да догонваме, не може ли да превърнем това догонване в преимущество?

– В икономическата теория има такъв термин, свързан с преимуществата на изоставането. Германия и Япония превърнаха в преимущество претърпяното поражение през Втората световна война. Направи го и Сингапур. В края на 50-те години Ли Юан Ю – дългогодишният и доживотен министър-председател, малко преди независимостта събира при себе си крупните бизнесмени на бъдещата държава и ги пита в какво трябва да се инвестира според тях, за да може Сингапур в обозримо бъдеще да дръпне напред. И отговорите на 90 на сто от тях са – в образованието. Сингапур инвестира огромни суми в образованието. Инвестира не само пари, но и интелектуални усилия и резултата го виждаме. В момента, от 25–30 години насам, Сингапур е сред държавите с най-висок национален доход в света.

– На Първия конгрес по българистика акад. Лихачов нарича България държава на духа. Днес къде сме?

– Харесвам много този израз и съм го използвал нееднократно. Той прави едно интелигентно, тънко разграничение. Лихачов не нарича българите народ на духа, а България – държава на духа. И с това много ясно дава да се разбере, че в този регион, с тези исторически традиции, които имаме, държавата е тази, която крепи духа, крепи културата, крепи образованието. Не навсякъде е така. В духа на протестантската етика например, в държави като Швейцария изключително много се залага на индивидуалното усилие. При нас, поради източното православие, ролята на държавата е много голяма. И когато няма държава или когато държавата не върви в правилната посока, катастрофалните резултати са видни за всички.

– За първи път български университет е под 600-но място в световна ранглиста. Каква е целта на 125-годишната Алма матер?

– Това е класация според образ на университета ни в интернет пространството, а не за качество. Преди пет години бих казал, че е обозримо през 2020 г. български университет да е сред 500-те най-добри в света, ако си поставим ясни приоритети като общество.

Сега се съмнявам, че това е възможно. Изпуснахме пет години. Едно е да разполагаш с 12 години, за да работиш в името на една цел. Друго е сега – 2020 г. е... зад баира.